

Εισαγωγή στη λογική της ποιοτικής έρευνας

ΣΕΒΑΣΤΗ ΧΑΤΖΗΦΩΤΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
Δ.Π.Θ.

schatzif@sw.duth.gr

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

- Τί σημαίνει **ερευνώ**;
- Ελέγχω, ανακαλύπτω, προβλέπω, σχεδιάζω, ρωτώ, μαθαίνω, αναλύω, εξηγώ, περιγράφω, στοχοθετώ, σκοπεύω, αλλάζω, συνδυάζω, εφαρμόζω, ερμηνεύω, συμπληρώνω, κωδικοποιώ, μεταφέρω, καταγράφω, συγκρίνω, συνδέω, διαδίδω, ...

ΕΠΙΛΥΩ

ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Συστηματική μελέτη φαινομένων

Τα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας:

- Εντοπισμός, οριοθέτηση, και διατύπωση του ερευνητικού προβλήματος
- Σχεδιασμός ερευνητικής μεθοδολογίας
- Συλλογή ερευνητικών δεδομένων
- Ανάλυση και ερμηνεία ερευνητικών δεδομένων
- Συγγραφή ερευνητικής έκθεσης / αναφοράς
- Διάδοση αποτελεσμάτων

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ Ι

Ποιοτικές έρευνες:

Διερεύνηση του προβλήματος **σε βάθος** συλλέγοντας ποιοτικά δεδομένα από διάφορες πηγές χρησιμοποιώντας συνδυασμό ερευνητικών μεθόδων, τεχνικών και/ή οργάνων όπως:

- Παρατήρηση
- Συμμετοχική παρατήρηση
- Ελεύθερη συνέντευξη
- Ομάδες εστίασης

Τι θα δούμε σήμερα

- Χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας
  - Επιστημολογικό & Θεωρητικό υπόβαθρο
  - Κεντρικές παραδοχές
  - Θεμελιώδεις αρχές
- Ερευνητικός σχεδιασμός στην ποιοτική έρευνα
- Στρατηγικές δειγματοληψίας στην ποιοτική έρευνα
- Διαδικασία στην πράξη
  - Παραδείγματα
  - Άσκηση

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΟΙΤ-ΠΟΣΟΤ ΕΡΕΥΝΑΣ I

- Ποιοτικές – Ποσοτικές έρευνες
- Διαφέρουν αλλά αλληλοσυμπληρώνονται
- Οι ερευνητές συλλέγουν δεδομένα προσεκτικά, μελετούν σχέσεις και προσπαθούν να εξηγήσουν φαινόμενα
- Διαφέρουν ως προς:
  - Το σκοπό
  - Τη μορφή των δεδομένων
  - Σε εργαλεία ανάλυσης
  - Στην έμφαση στο γενικό ή στη λεπτομέρεια
  - Σε φιλοσοφικές παραδοχές και σχολές

Χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας

- Διάκριση μεταξύ ποσοτικής και ποιοτικής προσέγγισης

Ποιοτική έρευνα	Ποσοτική έρευνα
– Φαινομενολογική – Επαγωγική – Ολιστική – Υποκειμενική – Διαδικαστική – Σχετική αδυναμία ελέγχου – Στόχευση στην κατανόηση – Ερμηνευτική	– Θετικιστική – Υποθετικο-παραγωγική – Μερική – Αντικειμενική – Στοχεύει σε μετρήσιμα αποτελέσματα – Στοχεύει στον έλεγχο των μεταβλητών

Χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας

- Επαγωγική – από τα δεδομένα στη θεωρία
- Έμφαση στις εμπειρίες των συμμετεχόντων: πως κατανοούν κι ερμηνεύουν οι συμμετέχοντες τα συμβάντα, τις αξίες, τους κανόνες, τη δράση τους και των άλλων
- Κοινωνική ζωή ως διαδικασία

Επιστημολογικό & Θεωρητικό Υπόβαθρο

Ερμηνευτική παράδοση:

- Νόημα
- Εμπειρία
- Διάδραση
- Κατανόηση
- Ερμηνεία

Κεντρικές Παραδοχές

1. Πραγματικότητα ως περίπλοκη κατασκευή
  - Διαφορετικά επίπεδα δομών νοήματος (χωρο-χρονική πλαισίωση)
  - Αποκρυσταλλωμένα καθημερινά διυποκειμενικά εγχειρήματα ερμηνείας του κοινωνικού κόσμου
  - Ερευνητική προσέγγιση: ανακατασκευή νοήματος και προτύπων νοηματοδότησης

Κεντρικές Παραδοχές

2. Η ικανότητα των ανθρώπων να παράγουν νόημα

- Οι άνθρωποι μη παθητικά δημιουργήματα αξιακών συστημάτων και κοινωνικών δομών
- Ορίζουν κοινωνικές καταστάσεις, δρουν και διαδρούν συνδιαμορφώνοντας την κοινωνική τους πραγματικότητα
- Ερευνητική προσέγγιση: κατανόηση νοηματοδότησης υποκειμένων («εκ των έσω») και δευτερογενής τυποποίηση (από τον ερευνητή)

Κεντρικές Παραδοχές

3. Η κοινωνική ζωή ως ρέουσα πραγματικότητα
  - Ερευνητική προσέγγιση: σύλληψη των κοινωνικών φαινομένων στη δυναμική τους διάσταση

Θεμελιώδεις αρχές

1. Πλαίσιο – η αρχή της πλαισίωσης
  - Έρευνα εντός κοινωνικο-ιστορικού πλαισίου
  - «φυσικό περιβάλλον»
  - Δεδομένα εντός πλαισίου στο οποίο τοποθετούνται
  - Πλαισίωση και Μεταβλητότητα

Θεμελιώδεις αρχές

Ανοικτότητα

- Αποφυγή σχηματισμού υποθέσεων εκ των προτέρων
- Στόχος η ανάδυση πτυχών ενός φαινομένου και η κατανόησή του
- Ευέλικτα ερευνητικά σχέδια

Θεμελιώδεις αρχές

Επικοινωνιακός χαρακτήρας

- Το πεδίο έρευνας ως προδομημένος χώρος
- Επικοινωνιακές σχέσεις με τα υποκείμενα και δυνατότητα να λειτουργήσουν στη βάση του συστήματος έκφρασης και αναφορών τους
  - Αφήγηση
  - Περιγραφή
  - Επιχειρηματολογία
  - Διάλογος
- Προσανατολισμός συμμετεχόντων
- Θέσεις και τοποθετήσεις
- Προ-κατασκευή
- Συν-κατασκευή

Θεμελιώδεις αρχές

3. Ολιστική προσέγγιση και διαφοροποίηση

- Τα φαινόμενα/περιπτώσεις μελετώνται στο σύνολο τους
- Στην ιστορική-δυναμική τους εξέλιξη
- Κυρίαρχη τάση/κανονικότητες, ποικιλότητα αλλά και αποκλίνουσες εκδοχές

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Ερευνητική περιοχή και στόχος
  - Ερευνητικός σκοπός
  - Στόχοι

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Επισκόπηση της βιβλιογραφίας
  - Σύνδεση γνωστικού ενδιαφέροντος και θεματικής με την τρέχουσα βιβλιογραφία
    - Ιστορική
    - Επίκαιρη
    - Συγκριτική
    - Συστηματική

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Θεωρητικό πλαίσιο
  - Θεωρητική αφετηρία / τοποθέτηση

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Ερευνητικά ερωτήματα
  - Τι ψάχνουμε;
    - Ξεκάθαρα και κατανοητά
    - Εστιασμένα αλλά και ανοικτά
    - Όχι αόριστα ή αφηρημένα
    - Ικανά να συνεισφέρουν στην βιβλιογραφία
    - Ενδιαφέροντα
    - Εφικτά

Ερευνητικά Πεδία στην ποιοτική έρευνα

- Βίωμα
- Δράση
- Συγκρότηση ταυτοτήτων
- Διάδραση
- Νοηματοδότηση
- Κοινωνικές και πολιτισμικές πρακτικές
- Διαδικασίες και κώδικες επικοινωνίας
- Κατασκευή αποδεκτών παραστάσεων
- Καθημερινή ζωή
- Στυλ, πρότυπα
- Συστήματα αξιών
- Ατομικές και συλλογικές αφηγήσεις
- Κυρίαρχοι λόγοι

Διατύπωση ερωτημάτων

- Πως κατανοούν;
- Ποιο νόημα αποδίδουν;
- Πως ορίζουν;
- Πως προσλαμβάνουν;
- Πως κατασκευάζεται;
- Με ποιους τρόπους βιώνουν;
- Ποιες στρατηγικές;
- Ποιες αναπαραστάσεις;
- Πως εξελίσσεται;
- Σε τι διαφοροποιείται;

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Μέθοδοι παραγωγής ποιοτικών δεδομένων
  - Παρατήρηση
  - Συνέντευξη
  - Ομάδες εστίασης
  - Συνομιλίες
  - Τεκμήρια

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Πρόσβαση στο πεδίο έρευνας
  - Θυροφύλακες
  - Άνθρωποι-κλειδιά

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Στρατηγικές δειγματοληψίας
  - Χιονόμπαλα
  - Κριτηρίου
  - Τυπικής περίπτωσης
  - Ομοιογενών δειγμάτων
  - Στρωματοποιημένη
  - Θεωρητική
  - Ευκολίας
  - Κρίσιμης περίπτωσης
  - Μέγιστης απόκλισης
  - Ακραίας ή αποκλίνουσας περίπτωσης
  - Έντασης

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας
  - Τοποθέτηση
  - Ποιος θα έχει πρόσβαση στο πρωτογενές υλικό;
  - Που και πώς θα χρησιμοποιηθούν τα αποτελέσματα;
  - Με ποιά μορφή;

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Πρακτικά ζητήματα
  - Πρόσβαση
  - Πεδίο έρευνας
  - Οικονομικά μέσα
  - Υλικοτεχνική υποδομή

Ερευνητικός Σχεδιασμός

- Επιλογή μεθόδου ανάλυσης
  - η επιλογή προσδιορίζεται από:
    - Τη θεωρητική προσέγγιση
    - Τα ερευνητικά ερωτήματα
    - Τη μορφή των δεδομένων

Μέθοδοι ανάλυσης

- Φαινομενολογική / ερμηνευτική
- **Αφηγηματική (Narratives)**
- **Εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία (Grounded theory)**
- **Θεματική ανάλυση (Thematic analysis)**
- **Ανάλυση λόγου (Discourse analysis)**
- **Ανάλυση συνομιλίας (interview analysis)**
- **Ανάλυση περιεχομένου (Content analysis)**

Τι μορφή θα έχει;

- Πυκνή Περιγραφή – λεπτομερής αναφορά εντός πλαισίου
- Τυπολογία – τύποι εκδήλωσεις φαινομένου
- Αναπτυξιακή εξήγηση – ανάδειξη τις διαδικασίας και των κανόνων που διέπουν την παραγωγή / αναπαραγωγή κοινωνικών φαινομένων
- Θεωρία - ανάπτυξη θεωρητικών κατηγοριών

2. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της ποιοτικής έρευνας^(*)

Πλεονεκτήματα	Μειονεκτήματα
– Διερεύνηση που χαρακτηρίζεται από λεπτομέρεια και βάθος. – Είναι δυνατόν να οδηγήσει στη διερεύνηση φαινομένων, διαδικασιών και συμπεριφορών που δεν είχαν προβλεφθεί από πριν. – Διερεύνηση της εμπειρίας των κοινωνικών υποκειμένων. Ο ερευνητής «βλέπει» και κατανοεί τον κόσμο μέσα από τα μάτια και την αντίληψη των κοινωνικών υποκειμένων. – Γίνεται προσπάθεια για την αποφυγή α priori κρίσεων.	– Συνήθως αφορά σε μικρά δείγματα. – Χαρακτηρίζεται από σχετικά περιορισμένες δυνατότητες γενίκευσης και σύγκρισης. – Εξαρτάται αρκετά από τις προσωπικές αντιλήψεις του ερευνητή και από τα επικοινωνιακά του προσόντα. – Η συμμετοχή ή η εμπλοκή του ερευνητή μπορεί να μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά του υπό μελέτη κοινωνικού φαινομένου ή διαδικασίας.

ΣΥΧΝΑ ΘΕΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ Ι

- **Α' Κατηγορία Κοινωνικών προβλημάτων**
- ΑΝΑΠΗΡΙΑ
- ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ
- ΒΙΑ-ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ
- ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ
- ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ
- ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ
- ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ II

- **Β' Κατηγορία εκπαιδευτικών προβλημάτων (ενδεικτικά)**
- Απόψεις των δασκάλων για την συμπεριληπτική εκπαίδευση
- Απόψεις των δασκάλων για το πρόγραμμα μαθημάτων στο σχολείο
- Απόψεις των καθηγητών για το πρόγραμμα μαθημάτων στο σχολείο
- Απόψεις των δασκάλων για την περιγραφική αξιολόγηση των μαθητών.
- Συνεργασία σχολείου και οικογένειας για την φροντίδα των μαθητών
- Προβλήματα και δυσκολίες του εκπαιδευτικού στον χώρο εργασίας του
- Προβλήματα και δυσκολίες του εκπαιδευτικού στην άσκηση του επαγγέλματός του

ΈΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

- Η χρήση των ΤΠΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση
- **Επιμέρους ερωτήματα:**
  1. Πόσο καλά γνωρίζουν (π.χ.) οι φιλόλογοι τη χρήση των ΤΠΕ; Πόσο καλά χειρίζονται το υπάρχον φιλολογικό λογισμικό;
  - 2. Ποια εμπόδια και δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι φιλόλογοι όταν αξιοποιούν τις ΤΠΕ κατά τη διδασκαλία των μαθημάτων της ειδικότητάς τους;
  - 3. Πόσο θετική είναι η στάση των φιλολόγων απέναντι στην αξιοποίηση των ΤΠΕ κατά τη διδασκαλία των μαθημάτων της ειδικότητάς τους;
  - 4. Πιστεύουν οι φιλόλογοι ότι η χρήση των ΤΠΕ θα κάνει τη μαθησιακή διαδικασία πιο παραγωγική;

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Moscovici, S. (1999) *Η ψυχανάλυση, η εικόνα και το κοινό της*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας
- Moscovici, S. (2000) *Social Representations. Explorations in Social Psychology*. Polity Press in association with Blackwell Publishers
- Berger, P. A. and Luckmann, T. (1969) *The social construction of reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor books
- Sapountzis, A. and Vikou, K. (in press) Psychologization in talk and the perpetuation of racism in the context of the Greek school. *SOCIAL PSYCHOLOGY OF EDUCATION*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ II

- 1. Edwards, D. and Stokoe, E.H. (2004) Discursive psychology, focus group interviews And participants' categories. *British Journal of Developmental Psychology*. 22: 000-000.
- . Puchta, C. and Potter, J. (1999) Asking elaborate questions: Focus groups and the management of spontaneity. *Journal of Sociolinguistics*. 3/3: 314-335